

SADRŽAJ

PREDGOVOR	i
-----------------	---

I DEO ODRŽIVI RAZVOJ - KONCEPT I PRIMENA..... 1

GLAVA 1. EVOLUCIJA OSNOVNE IDEJE.....3

1. RAZVOJ POJMA ODRŽIVOSTI.....	3
1.1. Od ekološke do integralne održivosti	4
1.2. Osnovni koncept održivog razvoja i ekonomski principi	4
1.3. Politička evolucija koncepta	6
1.4. Prekretnica: Rio konferencija 1992.	7
1.5. Johanezбург 2002 - Rio+10.....	10
1.6. Rio +20 – opet u Riju 2012.....	12
1.7. Od ekološke do socijalne dimenzije održivosti – Milenijumski ciljevi	15
2. ZNAČENJA ODRŽIVOG RAZVOJA.....	18
2.1. Održivost kao prirodni poriv ljudi	18
2.2. Evolucija ideje „zelene“ održivosti.....	20
2.3. Prvobitna teorijska zamisao	22
2.4. Osnovna značenja	23
2.5. Održivost i ekološka degradacija	23
3. NAJAKTUELNIJI SAVREMENI IZAZOVI ODRŽIVOSTI.....	25
3.1. Globalne klimatske promene	25
3.2. Terorizam i održivost.....	27
3.3. Rizici globalizacije i rastući antiglobalizam	29
3.4. Aktuelna ekonomsko-finansijska kriza - izazov za promene.....	29
3.5. „Zveckanje oružjem“	31
3.6. Ka prevladavanju prepreka	32

GLAVA 2. ODRŽIVI RAZVOJ - SADRŽAJ OSNOVNOG KONCEPTA 35

1. OSNOVNI SADRŽAJI ODRŽIVOSTI	35
1.1. Održivost u ekonomiji	35
1.2. Održivost resursa i stanja životne sredine.....	36
1.3. Društvo, politika i kultura.....	36
2. TRI STUBA ODRŽIVOSTI.....	36
2.1. Koncept tri stuba održivog razvoja.....	37
3. PODOZREVANJE ODRŽIVE BUDUĆNOSTI.....	39
4. PRINCIPI ODRŽIVOG RAZVOJA	42
4.1. Opšti principi	42

4.2. Moralna sadržina održivosti – od politike, preko ekonomije, do etike	44
5. PREKLAPANJE CILJEVA ODRŽIVOSTI.....	45
6. REDEFINISANJE ILI ODRŽIVOST ODRŽIVOG RAZVOJA	46
6.1. Kontroverze o održivoj održivosti	46
6.2. Redefinicije ciljeva	47
6.3. Drugačije grupisanje širih ciljeva održivosti	48
GLAVA 3. KRITIKA KONCEPTA ODRŽIVOG RAZVOJA.....	53
1. PRIBLIŽAVANJE SUPROTSTAVLJENIH STAVOVA	54
1.1. Kritika i argumenti sa pozicije tržišnih sloboda.....	54
1.2. Tehnologija i rast u okviru održivosti.....	55
2. O „PROTIVREČNOSTIMA“ I „NEDOVOLJNOJ ODREĐENOSTI“ KATEGORIJE ODRŽIVOG RAZVOJA	55
2.1. Imperativ razvoja ili „prekomerni razvoj“	56
2.2. Rast kao (jedna od) mera razvoja	57
2.3. Alternativni ili dopunski kriterijumi kvaliteta rasta i razvoja	59
2.4. Merenje kao ključni problem BDP-a	61
2.5. Ka pomirenju i saglasnosti ekonomskog, socijalnog i ekološkog pristupa.....	63
II DEO EKONOMIJA I EKOLOGIJA – KROZ PRIZMU EKSTERNALIJA.....	67
GLAVA 4. EKONOMIJA I ŽIVOTNA SREDINA	69
1. EKONOMSKE PRETPOSTAVKE ODRŽIVOSTI.....	69
2. EKONOMIJA I EKOLOGIJA	71
2.1. Ekologija – prvobitno i nova značenja.....	71
2.2. Ekologija u Srbiji.....	72
2.3. Različitost motiva ekologije i ekonomije	75
2.4. Ekonomski „aksiomi“ kao izvori nesporazuma	76
2.5. Standardi: efikasnost i ostali	77
3. ZAGAĐENJE KAO EKONOMSKA ČINJENICA	80
3.1. Kako dolazi do zagađenja?	80
3.2. Vrste zagađenja – prema ekonomskom učinku.....	81
3.3. Zagađenje i ekonomski razvoj – dva shvatanja	89
GLAVA 5. EKONOMIJA EKSTERNALIJA	93
1. ŽIVOTNA SREDINA I EKSTERNALIJE	93
1.1. Pozitivne i negativne eksternalije – osnovna razgraničenja.....	94
1.2. Životna sredina – značenja i ekonomski sadržaj.....	94
1.3. Istorijska dimenzija: zagađenje tokova i zagađenje stokova.....	97
1.4. Zagađenje životne sredine – polucija u ekonomsko-ekološkoj dimenziji.....	98
2. POZITIVNE I NEGATIVNE EKSTERNALIJE	99
2.1. Interna i eksterna ekonomija.....	99
2.2. Životna sredina kao eksternalija	105
2.3. Ekološki troškovi i porezi.....	105
2.4. Kongestija – „zagušenje“ kao ekonomski problem	108
2.5. Tehnologija i eksternalije u pozitivnom svetlu – „prelivanje“ tehnologije.....	112

GLAVA 6. RESURSI – EKONOMSKO-EKOLOŠKO VREDNOVANJE	119
1. RESURSI: PRIRODA, TEHNOLOGIJA I LJUDI	119
1.1. Šta su sve resursi?	119
1.2. Razumevanje prirodnih i drugih bogatstava društva.....	120
1.3. Prisvojiva i neprisvojiva prirodna bogatstva.....	120
2. PRIRODNI RESURSI.....	121
3. OBNOVLJIVI RESURSI	122
3.1. Ekonomija obnovljivih resursa	122
3.2. „Slobodni jahač“ kao negativna eksternalija	126
4. NEOBNOVLJIVI RESURSI.....	129
5. STALNI RESURSI I VREDNOVANJE VREMENA	131
5.1. Ekonomsko vrednovanje vremena.....	131
5.2. Kapitalno budžetiranje.....	137
GLAVA 7. RAČUNOVODSTVO PRIRODNIH IZVORA I ŽIVOTNE SREDINE.145	145
1. NASTANAK I RAZVOJ KONCEPTA	145
1.1. Osnova proširenja nacionalnih računa.....	146
2. PRAVA ŠTEDNJA I BOGATSTVO ZEMLJE.....	150
3. INICIJATIVA GLOBALNOG IZVEŠTAVANJA O EKOLOŠKIM TROŠKOVIMA	152
3.1. Ekološki troškovi.....	153
3.2. Ekološko računovodstvo u Nemačkoj	154
4. EKOLOŠKO RAČUNOVODSTVO U SRBIJI	156
4.1. Procena vrednosti šteta po životnu sredinu Srbije i potrebna ulaganja za njihovo eliminisanje.....	157
4.2. Zakonski osnov primene ekonomsko-ekoloških instrumenata u Srbiji	159
4.3. Informacije o zaštiti životne sredine u Srbiji	163
4.4. Prihodi od ubiranja ekoloških poreza u Srbiji.....	164
GLAVA 8. JAVNA DOBRA I ZAJEDNIČKI RESURSI.....169	169
1. VRSTE DOBARA	169
1.1. Privatna dobra.....	170
1.2. Javna dobra	170
1.3. Prirodni monopol.....	170
2. ZAJEDNIČKI RESURSI	170
2.1. Specifičnost javnih dobara.....	171
3. POZICIJSKA DOBRA I EKSTERNALIJE U POTROŠNJI	173
3.1. O „preteranoj“ potrošnji	173
3.2. Dohodak, potrošnja i osećaj sreće.....	176
3.3. Pozicijska dobra.....	179
4. MOŽE LI TRŽIŠTE IPAK DA POMOGNE?.....	183
4.1. Kouzova teorema	184
4.2. Dejlijevo pravilo	187
4.3. Pouke iz relacije: ekologija i tržište.....	188
GLAVA 9. ODRŽIVI RAZVOJ I EKOBIZNIS.....191	191
1. ODRŽIVOST BIZNISA.....	191

2. EKOLOGIJA I „ZELENI“ MENADŽMENT	191
2.1. Ekološka održivost kao poslovna šansa	191
2.2. Održivost i moralna dimenzija poslovanja	193
3. EKOLOŠKO UPRAVLJANJE, STANDARDIZACIJA I OBELEŽAVANJE	196
3.1. Eko-menadžment – globalni i evropski sistem	196
3.2. Ekološko označavanje	200
3.3. Perspektive eko-biznisa u Srbiji	203

III DEO ŽIVOTNA SREDINA, PRIRODNI RESURSI I TEHNOLOGIJE 209

GLAVA 10. ŽIVOTNA SREDINA I RESURSI: TEHNOLOŠKI IZAZOV 211

1. ŽIVOTNA SREDINA I TEHNOLOGIJE	211
1.1. Tehnološki progres i ekonomski razvoj	211
1.2. Moć tehnoloških promena	213
1.3. Dvostruki uticaj tehnologije na životnu sredinu i resurse	215
2. POPULACIJA, RESURSI I TEHNOLOGIJE	216
2.1. Ekonomska dimenzija problema - danas	216
2.2. Elastičnost ekosistema i održivost	220

GLAVA 11. PRIRODNI KAPITAL 223

1. PRIRODNI I STVORENI KAPITAL	223
2. RENTA NA RESURSE – NAJVEĆI PROBLEM ODRŽIVOSTI	224
2.1. Amortizacija prirodnog kapitala	225
2.2. Problem neometanog pristupa	227
3. RENTA NA PRIRODNI KAPITAL - PROBLEMI OBRAČUNA	230
3.1. Problem procene	231
3.2. Problem diskontne stope	232
3.3. Pogled u budućnost kao ekstrapolacija prošlosti; Da li je Hruščov bio u pravu?	237
4. NADOKNADA I VREDNOVANJE GLOBALNIH DOBARA	239
4.1. Ekološka cena i vrednovanje prirodne baštine	239
4.2. Javna globalna dobra	240
4.3. Globalna (opšta) dobra i "ničiji resursi"	241

GLAVA 12. ODRŽIVI RAZVOJ I PREVENCIJA RIZIKA 245

1. O RIZICIMA UOPŠTE	245
1.1. Pojam rizika i hazarda	245
1.2. Vrednovanje rizika	247
1.3. Upravljanje rizicima	249
2. RIZICI PRIRODNIH KATASTROFA	250
2.1. Prirodne katastrofe – ekološko-ekonomski aspekt	250
2.2. O uzrocima prirodnih katastrofa	251
2.3. Poplave, civilna zaštita i osiguranje	254
3. PROMENA GLOBALNE PERCEPCIJE RIZIKA	255
4. BEZBEDNOST I RIZICI	257
4.1. Bezbednost i održivi razvoj	257

4.2. Upravljanje rizicima	258
4.3. Budućnost bezbednosti i rizika	259
GLAVA 13. KLIMATSKE PROMENE I ODRŽIVI RAZVOJ	263
1. KONTROVERZE O KLIMI I RAZVOJU	263
1.1. Nedoumice o promeni klime	263
1.2. Razmena energije i ledena doba	265
2. POLITIKA PROTIV PROMENE KLIME: OD KJOTA, PREKO KOPENHAGENA DO PARIZA	267
2.1. Kjoto protokol	268
2.2. Kontroverze akcije političara za klimu	269
3. PARISKA KONFERENCIJA I MERE ZA KLIMU	271
4. GLOBALNA EKONOMIJA KLIME I POLITIKA TEHNOLOŠKIH PROMENA	274
4.1. Ekonomske koristi od promene klime	274
4.2. Ekonomski instrumenti za ublažavanje klimatskih promena	275
4.3. Emisija GSB – globalne činjenice i trendovi	276
4.4. Struktura zagađivača atmosfere	277
4.5. Političke implikacije i ekonomske olakšice	278
4.6. Strateške klimatske nedoumice	280
5. TROŠKOVI GLOBALNIH KLIMATSKIH PROMENA	282
5.1 Globalni efekti klimatskih promena	282
6. KLIMATSKE PROMENE I "ZELENA" EKONOMIJA	284
6.1. Scenaristi budućnosti - ekonomija i klima	285
6.2. Ekonomski troškovi akcije za klimu	286
7. ZELENA EKONOMIJA I KONTROLA KLIMATSKIH PROMENA	287
7.1. Rizici i iskušenja „zelene“ ekonomije	288
GLAVA 14. ZELENE TEHNOLOGIJE – RECIKLAŽA, ŽIVOTNI CIKLUS PROIZVODA	291
1. OZELENJAVANJE TEHNOLOGIJA	291
1.1. Mogu li multinacionalne kompanije da „ozelene“?	292
2. KOST-BENEFIT PRISTUP I CIRKULARNA EKONOMIJA	294
2.1. Kost-benefit pristup za održivi razvoj	294
2.2. Održiva proizvodnja	299
3. CIRKULARNA EKONOMIJA - IZAZOV ZA BUDUĆNOST	303
4. REKULTIVACIJA I OBNOVA TERENA	305
4.1. Rekultivacija, remedijacija i ekologija	306
4.2. Ekologija obnove	307
IV DEO BAZNI RESURSI I ODRŽIVA ENERGETIKA	311
GLAVA 15. VODE I VAZDUH	313
1. PRIVREDA KAO ZAGAĐIVAČ ŽIVOTNE SREDINE	313
1.1. Najveći zagađivači po sektorima	313
1.2. Privredna aktivnost može da bude čistija	316
2. VODNI RESURSI	317
2.1. Globalna raspoloživost vode i globalna akcija za vodu	317

2.2. Čovek i voda – život i ekonomija	319
2.3. Dostupnost vode u Srbiji	321
2.4. Vodni potencijali - ekonomski i tehnološki razvoj Srbije.....	326
2.5. Investicije, ekonomija i napredak tehnologije – kao rešenje	327
2.6. Moguća rešenja i praktične preporuke.....	328
3. EKOLOGIJA I ODRŽIVO GOSPODARENJE VAZDUHOM.....	329
3.1. Vazduh kao globalni i nacionalni resurs.....	329
3.2. Ka boljem kvalitetu vazduha u Srbiji.....	333
GLAVA 16. ZEMLJIŠTE I ŠUME.....	337
1. EKOLOGIJA I EKONOMIJA TLA I ZEMLJIŠTA	337
1.1. Zemljište – ekološko-ekonomska sadržina	337
1.2. Tlo kao resurs	338
1.3. Ekologija i zemlja	339
1.4. Zaštita zemljišta	340
1.5. Upravljanje poljoprivrednim zemljištem	341
3. ZEMLJIŠTE SRBIJE: PREGLED STANJA.....	343
3.1. Ka održivom korišćenju zemljišta Srbije.....	344
4. ODRŽIVO KORIŠĆENJE ŠUMA SRBIJE.....	345
4.1. Ekologija šuma	345
4.2. Šume Srbije - strateški zadaci.....	346
GLAVA 17. ENERGETIKA – SADAŠNJOST I BUDUĆNOST	353
1. ISCRPLJIVA KONVENCIONALNA ENERGIJA	353
1.1. Istorijat energetike	353
1.2. Razvoj potrošnje energije	355
1.3. Razvoj proizvodnje energije	356
2. NEDOSTACI KORIŠĆENJA FOSILNIH GORIVA.....	362
2.1. Zagađivanje životne sredine kopanjem uglja.....	362
2.2. Štetni uticaji od sagorevanja fosilnih goriva.....	365
2.3. Ostali negativni uticaji na živi svet i materijalna dobra.....	369
2.4. Načini smanjenja zagađivanja od industrije uglja.....	372
2.5. Zagađivanje životne sredine od proizvodnje, prerade i potrošnje nafte.....	375
2.6. Zagađivanje životne sredine od nuklearnih postrojenja.....	377
GLAVA 18. ENERGETSKA EFIKASNOST I ZELENA ENERGIJA.....	385
1. GLOBALNA SLIKA - TENDENCIJE I IZAZOVI.....	385
1.1. „Prljava“ i „čista“ energija.....	386
1.2. Izazovi: tražnja uslovljena ekonomskim razvojem.....	387
1.3. Energetska efikasnost	388
2.1. Najfrekventniji oblici obnovljivih izvora - kontroverze	388
2.2. Solarna energija	389
2.4. Vodena snaga.....	395
2.5. Geotermalna energija.....	396
2.6. Ostali obnovljivi izvori	398
2.7. Obnovljiva i čista energija kao deo održivog rešenja	402
3. UPOREDNA ENERGETSKA EFIKASNOST	403
3.1. Uparediva energetska efikasnost: Srbija i okruženje	404

3.2. Električna energija i održivost energetike u Srbiji.....	407
4. KA ODRŽIVOJ ENERGETICI SRBIJE.....	411
4.1. Koncept održive energetike za Srbiju.....	411
4.2. Perspektive energetske održivosti za Srbiju.....	418

V DEO – INSTITUCIONALNA, SOCIJALNA I DEOMOGRAFSKA ODRŽIVOST..... 423

GLAVA 19. INSTITUCIJE I ODRŽIVI RAZVOJ.....425

1. INSTITUCIJE I GLOBALNA ODRŽIVOST.....	425
1.1. Institucije - globalni nivo.....	425
2. INSTITUCIJE I DOBRA VLADAVINA.....	427
2.1. Institucije i ekonomske reforme.....	427
2.2. Institucije - današnje stanje i perspektiva iz ugla održivosti.....	429
3. RAZVOJ INSTITUCIJA I KONKURENTNOST.....	430
3.1. Razvoj institucija i konkurentnost.....	430
3.2. Relativna konkurentnost Srbije.....	431
3.3. Zahtevi iz tehnološke sfere: konkurencija i konkurentnost.....	432
4. NEEKONOMSKE DETERMINANTE ODRŽIVOG RASTA I VLADAVINA INSTITUCIJA.....	434

GLAVA 20. ODRŽIVI RAZVOJ I EKONOMIJA ZASNOVANA NA ZNANJU 437

1. EKONOMIJA ZASNOVANA NA ZNANJU KAO NOV NAČIN RAZMIŠLJANJA	437
1.1. Znanje kao produktivni faktor u teorijskoj ekonomiji.....	438
1.2. Ekonomija zasnovana na znanju i održivi razvoj.....	440
2. EKSPANZIJA HUMANOG KAPITALA - OBRAZOVANJE, TEHNOLOGIJA I ODRŽIVOST.....	442
2.1. Ljudski kapital i ekonomija znanja.....	442
2.2. Održivost - rast i/ili razvoj.....	443
3. NOVA EKONOMIJA I FAKTOR ZNANJA KAO USLOV PRIKLJUČIVANJA EU	445
4. DRUŠTVO I EKONOMIJA ZNANJA I POLITIKA ODRŽIVOSTI.....	446

GLAVA 21. DEMOGRAFSKI TOKOVI I ODRŽIVI RAZVOJ 449

1. DEMOGRAFSKI RAZVOJ I ODRŽIVOST.....	449
1.1 Čuda globalne raspodele.....	449
1.2. Globalni demografski izazov.....	450
1.3. Populaciona ekspanzija - izgledi i prognoze.....	451
2. MALTUSOVA EKONOMIJA I MODEL DEMOGRAFSKE (NE)ODRŽIVOSTI.....	452
2.1. Istorijska dimenzija problema.....	452
2.2. Ekonomska vizija Tomasa Maltusa.....	453
3. ŽIVOT U GRADOVIMA – (NE)ODRŽIVA URBANIZACIJA.....	454
3.1. Decentralizacija.....	456
4. STARENJE STANOVNIŠTVA.....	457
4.1. Promene globalnih demografskih tokova.....	457

4.2. Populacija, siromaštvo i urbanizacija	459
4.3. Demografski tokovi u Srbiji	460
4.4. Demografske promene i urušavanje sistema socijalne sigurnosti	462
5. MIGRACIJE	463
5.1. Seobe: istorija, mitovi i stvarnost	463
5.2. Uzroci današnjih migracija	465
5.3. Kultura, seobe i razvoj	466
5.4. Dijaspora Srbije kao (ne)povoljna činjenica	468
GLAVA 22. DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI I SOCIJALNA ODRŽIVOST	471
1. NEJEDNAKOST	471
1.1. Nejednakost dohotka – Lorencova kriva	472
1.2. Istorijska dimenzija nejednakosti	478
2. SIROMAŠTVO I SOCIJALNA ISKLJUČENOST	479
2.1. Relativitet siromaštva	480
2.2. Siromaštvo i ekološka održivost	481
2.3. Nezaposlenost, siromaštvo i socijalna isključenost	482
3. SOCIJALNI RIZICI, TRANZICIJA I REFORME U SRBIJI	483
3.1. Istorijsko nasleđe i socijalna scena	483
4. SOCIJALNI DIJALOG I DRUŠTVENA KOOPERACIJA	488
4.1. Društvene vrednosti i perspektive	488
4.2. Socijalni dijalog i prevladavanje krize	489
Rezime	493
Summary	494
LITERATURA	495